

УДК 811.111

С. В. Тимченко

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВТОРІВ В АНГЛІЙСЬКОМУ АВІАЦІЙНОМУ РАДІОТЕЛЕФОННОМУ ДИСКУРСІ

Тимченко С. В. Лінгвостилістичні особливості повторів в англійському авіаційному радіотелефонному дискурсі.

У статті розкрито роль та лінгвостилістичні особливості повторів в англійському авіаційному радіотелефонному дискурсі. Особливу увагу зосереджено на лексичних, синтаксичних, лексико-синтаксичних та фразових повторах, на явищі синтаксичного паралелізму як засобах спрощення взаєморозуміння між диспетчером управління повітряним рухом і пілотом.

Ключові слова: англійський авіаційний дискурс, радіотелефонія, особливості синтаксичної структури, професійне спілкування.

Тимченко С. В. Лингвостилистические особенности повторов в английском авиационном радиотелефонном дискурсе.

В статье раскрывается роль и лингвостилистические особенности повторов в английском авиационном радиотелефонном дискурсе. Особенное внимание акцентируется на лексических, синтаксических, лексико-синтаксических и фразовых повторах, на явлении синтаксического параллелизма как средства упрощения взаимопонимания между диспетчером управления воздушным движением и пилотом.

Ключевые слова: английский авиационный дискурс, радиотелефония, особенности синтаксической структуры, профессиональное общение.

Tymchenko S. V. Linguo-stylistic peculiarities of repetitions in English aviation radiotelephony discourse.

The role and linguo-stylistic peculiarities of repetitions in English aviation radiotelephony discourse are determined in the article. Particular attention is focused on lexical, syntactic, lexical-syntactic and phrase repetitions, and the phenomenon of syntactic parallelism as means of simplifying the understanding between pilots and air traffic controllers.

Key words: Aviation English discourse, radiotelephony, linguo-stylistic peculiarities, professional communication.

Розвиток сучасної науки, техніки, технологій спричинив виникнення спеціалізованих сфер спілкування, які потребують формування спеціальних мов для обслуговування цієї царини соціального життя. Рушійною силою виникнення мов, що обслуговують спеціалізовані сфери людської діяльності, є практична необхідність. Специфіка сфер комунікації висуває особливі вимоги до використання лексичних і граматичних засобів мови, побудови речень і структур висловлювання. Усе це підпорядковується одній меті – максимальному задоволенню комунікативних потреб у відповідній сфері професійного спілкування.

Із виникненням авіаційної галузі національна мова збагатилася специфічними лексичними, граматичними та синтаксичними засобами, притаманними лише представникам цієї професійної групи. Мова професії є головним функціональним компонентом професійного спілкування диспетчерів управління повітряним рухом (УПР) і пілотів, а її опанування є їхнім першочерговим завданням, оскільки від надійності ведення радіообміну залежить не лише діяльність, а й життя учасників комунікації. Саме від того, як розуміють один одного учасники цієї взаємодії, залежить безпека польоту.

На сьогодні синтаксичні особливості англійського авіаційного

радіотелефонного дискурсу не були предметом спеціального дослідження. Але зауважимо, що питаннями структури авіаційної англійської мови радіотелефонії займалися І. В. Асмукович, Н. М. Дупікова, А. Г. Кириченко, Т. А. Мальковська. Вивченню проблеми англійської мови як чинника безпеки польотів присвячені роботи Д. Макмілана, Н. Мод, С. В. Кміти.

Метою статті є розкриття особливостей синтаксичної структури англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу.

Особливості авіаційного дискурсу досліджувалися науковцями О. В. Акімовою, Т. О. Мальковською, А. Ф. Пчеліновим та ін. Аналіз названих наукових праць дає змогу стверджувати, що для авіаційного дискурсу характерні: лаконічність, чіткість, однозначність, типова «фразеологія», спрямована на використання стандартних слів і фраз, чітку вимову; відносна свобода побудови висловлювань; використання нестандартного мовлення в нестандартних ситуаціях; чітке тематичне спрямування змісту. Ми погоджуємося з думкою А. Г. Кириченко, яка визначає англійський авіаційний радіотелефонний дискурс як «мовлення авіаційних спеціалістів, мета якого полягає у вербальному обміні засобами англійської мови професійною інформацією у процесі польоту за допомогою радіотелефонного зв'язку» [3, с. 63].

Т. О. Мальковська розглядає радіообмін як «сукупність фонетичних, граматичних і лексичних одиниць мови, що обслуговують мовленнєве спілкування учасників повітряного руху (авіадиспетчера і пілота) під час виконання польоту і представлену в діалогах «пілот – авіадиспетчер»[5, с. 15].

Радіообмін можна розглядати як процес і як продукт діалогічного спілкування. О. В. Акімова [1] розглядає радіообмін як дискурс (процес). Діалог, як форма мовленнєвого спілкування, являє собою форми взаємодії, що зазнають швидкої зміни акцій і реакцій комунікантів, постійних чергувань. Особливістю діалогів для диспетчера УПР є їх цілеспрямованість, швидкий темп, що пов'язано з лімітом часу на спілкування.

Підмова радіообміну відрізняється від природньої мови високим ступенем надлишковості, причиною якої є необхідність дублювання інформації. Лексичні, синтаксичні та лексико-синтаксичні повтори можна розглядати в ній як засіб вираження надлишковості [5].

Термін «лексичний повтор» варто витлумачувати залежно від того, що ми розуміємо під мовою: мова як процес чи результат цього процесу [4, с. 20]. Розуміючи мову як процес, повтор можна кваліфікувати як вторинне (або неодноразове) відтворення в певному відрізку мови лексичної одиниці (слова або словосполучення). Таке витлумачення акцентує увагу, передусім, на формальних категорійних ознаках. Саме з формальної позиції повтори слід уважати тавтологічно сталими комплексами, що характеризуються певним (обмеженим) набором структур.

Визначальною особливістю діалогів радіообміну є наявність обов'язкових фраз, повторів, передбачених професійною нормою підмови радіообміну, які вказують на загальну комунікативну інтенцію її учасників. Зауважимо, що повтори в діалогах радіообміну в режимі спілкування «диспетчер – пілот» – це не лише засіб зв'язку речень та індикатор загальної інтенції співбесідників. Умови комунікації (дистантність (просторова й часова) та опосередкованість, а також важливість інформації, яка передається) передбачають те, що повтори мають дублювати основну інформацію, уникаючи можливих помилок під час її передачі та кодування.

В умовах спілкування, коли успіх комунікації залежить від якості зв'язку, елементи висловлювання, що виконують роль дублерів, зменшують можливість недочути інформацію та дають змогу тому, хто говорить, контролювати ступінь правильності її сприйняття тим, хто слухає.

Повтори можуть виступати в ролі інтенсифікаторів дії. У підмові радіообміну підсилювальні слова, які інтенсифікують дії, майже не використовуються. Відтак, саме повтори виконують їх функцію.

Опосередкованість переговорів у режимі спілкування «диспетчер – пілот» вимагає періодичної перевірки дії каналу зв'язку. Якщо в телефонних розмовах, які за способом спілкування наближені до повітряних переговорів, цю функцію виконують мовленнєві наповнювачі або вокалізовані паузи хезитації, що не мають жодного змістовного навантаження [8, с. 12], то в радіотелефонних повітряних переговорах задля цього використовуються повторювані лексичні одиниці. У процесі комунікації диспетчер УПР знаходиться на зв'язку одночасно з кількома повітряними суднами, що уможливорює втручання в діалог невизначеного комуніканта. Повторювані лексичні

одиниці ідентифікують учасників діалогу та виступають у ролі маркерів кордонів висловлювання.

Значна кількість повторів у діалогах радіообміну пояснюється екстралінгвальною специфікою повітряних переговорів. По-перше, вони обмежені тематично. По-друге, повторюється ситуація комунікації. Наприклад, будь-який політ починається із запиту дозволу на виліт, і зазвичай усі етапи польоту відбуваються один за одним, визначаючи напрямку розвитку діалогу, його структуру та лексичне наповнення. Отже, типова інформація є основою повітряних переговорів. По-третє, вимоги одноманітності сприяють стандартизованості висловлювань, використанню великої кількості зворотів-кліше. Для запобігання двозначності одна й та ж думка повинна бути виражена однаковими мовними засобами. По-четверте, вимоги однозначності висловлювань передбачають використання визначеної лексики, а саме термінів і фраз радіообміну, та накладають обмеження на використання синонімів, особливо часткових [5, с. 71].

В англійському авіаційному радіотелефонному дискурсі лексичні повтори – досить поширене явище. Вони є розпізнавальними знаками найбільш важливої інформації, апелюють до ключових для того чи того тексту слів.

ACFT: Newtown Ground, KLM 301, stand 24, IFR to Oslo, request start-up, information Bravo.

GROUND: KLM 301, Newtown Ground, cleared to Oslo via flight planned route, start-up approved.

ACFT: Start-up approved, KLM 301.

Лексичні повтори можуть виконувати уточнювальну функцію.

P: Can you copy QNH in inches?

C: In inches? Stand by.

Часто являють собою залишкові елементи синтаксичних структур, що піддаються еліпсису через умови комунікації.

C: GTA, your clearance.

P: Clearance, sir.

Для діалогів радіообміну характерні паралельні конструкції, багаторазовий повтор граматичної форми, а також комбінації паралельних конструкцій із лексичним повтором. Диспетчер УПР керує діями пілота в повітрі. Найбільш поширеною формою волюнтаривного висловлювання диспетчера УПР є конструкція,

предикативною основою якої виступає дієслово у формі наказового способу. У репліці-відповіді пілот доповідає про виконану дію або про намір виконати її в майбутньому, що дає змогу диспетчерові УПР контролювати ситуацію й компенсувати відсутність візуального ряду [2, с. 102], наприклад:

ACFT: Newtown Approach, Air India 112, airborne 57.

APP: Air India 112, Newtown Approach. Climb to FL 170, report passing FL 160.

ACFT: Climbing to FL 170, will report passing FL 160, Air India 112.

ACFT: Air India 112, passing FL 160.

APP: Air India 112. Contact Newtown Approach 133.7.

ACFT: 133.7, Air India 112.

У підмові радіообміну синтаксичний паралелізм, який є однією із характеристик синтаксичних конструкцій англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу, спрощує взаєморозуміння між комунікантами, оскільки не існує труднощів декодування граматичної конструкції. Ми розуміємо під синтаксичним паралелізмом окремих вияв повтору, що полягає в повній чи частковій тотожності побудови синтаксичних конструкцій [7, с. 118]. У діалогах радіообміну синтаксичний паралелізм співвідноситься з лексичним повтором. Подібне співвідношення розглядається як лексико-синтаксичний повтор:

ACFT: SAS 017, stand 12, request push-back.

GROUND: SAS 017, push-back approved.

ACFT: Push-back approved, SAS 017.

Фразові повтори виконують роль інтенсифікатора дії, привертають увагу партнера по комунікації до інформації, що передається, тим самим підкреслюють її важливість, наприклад:

TWR: Lufthansa 300, hold position, cancel, I say again cancel take-off due traffic on final 2 km going around.

ACFT: Lufthansa 300, taking-off.

TWR: Lufthansa 300, stop immediately.

Професійне спілкування диспетчера УПР і пілота ґрунтується на дотриманні професійних норм, закріплених відповідними документами. Обов'язковий повтор певних указівок диспетчера УПР є одним із правил ведення радіообміну, він використовується для підтвердження того, що пілот декодував диспетчерське повідомлення відповідно до комунікативних намірів останнього [6]. У протилежній ситуації

засвідчується явище комунікативної невдачі, наприклад:

TWR: Lot 516, cleared for take-off.

ACFT: Cleared for take-off, Lot 516.

Обов'язкові повтори варто розглядати як формальні репліки в діалогах, що сигналізують про розуміння пілотом інформації та його готовність виконувати необхідні дії. Згідно з правилами ведення радіообміну обов'язковими є повтори на посадку та зліт, на перетин робочої злітно-посадкової смуги, кермування по робочій смузі у зворотному напрямку, зміни радіочастоти, установлення шкали барометричного висотоміра й ешелона переходу, використання режимів вторинної радіолокації та кодів, указівки щодо кермування, рівнів польотів, курсу, швидкості тощо. Інші дозволи та вказівки (зокрема й умовні) повторюються або підтверджуються так, аби не виникали сумніви в тому, що вони зрозумілі й прийняті до виконання [6]. Обов'язкові повтори не передають нової предметної інформації, однак, зважаючи на умови спілкування, ступінь ризику в разі перекручування інформації, подібне дублювання реплік є необхідним для гарантування безпеки польотів.

Отже, англійському радіотелефонному авіаційному дискурсу притаманні лексичні, синтаксичні, лексико-синтаксичні, обов'язкові та фразові повтори, синтаксичний паралелізм. Повтори в діалогах радіообміну виконують специфічні функції, а саме: установлення й перевірка каналу зв'язку; дублювання основної інформації для уникнення можливих помилок у процесі її передачі й декодування. Визначальною особливістю діалогів радіообміну є наявність великої кількості обов'язкових повторів, які передбачені професійною нормою підмови радіообміну.

Література

1. Акимова О. В. Термин как единица терминологического поля и профессионального дискурса в разноструктурных языках : дис. ... канд. филол. наук / О. В. Акимова. – Казань, 2004. – 254 с.
2. Дупикова Н. Н. Функции повторов в подязыке радиообмена пилот – диспетчер / Н. Н. Дупикова // *Studia Linguistica* : зб. наук. праць. – Вип. 6. – Частина 1. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – С. 99–106.
3. Кириченко А. Г. Мовні особливості англійського авіаційного радіотелефонного дискурсу / А. Г. Кириченко // *Вісник Львівського університету* : Серія : Іноземні мови. – Вип. 21. – Львів, 2013. – С. 63–68.
4. Колшанский Г. В. Соотношение субъективных и объективных факторов в

языке / Г. В. Колшанский. – М. : Наука, 1975 – 230 с.

5. Мальковская Т. А. Англо-русские соответствия в языковой структуре радиообмена в режиме общения пилот-авиадиспетчер : дис. ... канд. филол. наук / Т. А. Мальковская. – Пятигорск, 2004. – 163 с.

6. Наказ міністерства транспорту України «Про затвердження Правил ведення радіотелефонного зв'язку та фразеології радіообміну в повітряному просторі України» від 10.06.2004 р. №486.

7. Оніщенко Н. А. Стилістичні прийоми синтаксису як чинник ептонімізації у світлі мовного іконізму / Н. А. Оніщенко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – № 953. – Серія : «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків, 2011. – С. 118–124.

8. Шустер Л. С. Просодия устного высказывания в условиях телефонной реализации : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Л. С. Шустер. – Пятигорск, 1993. – 15 с.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2015 р.